

Grudniowe święta i obyczaje z nimi związane

MIKOŁAJKI

tradycyjna, polska nazwa święta ku czci świętego Mikołaja, biskupa Miry. Uroczystość obchodzona jest 6 grudnia w katolicyzmie i prawosławiu. Do XIX wieku był to na ziemiach polskich dzień wolny od pracy. W 1969 roku w Kościele katolickim zniesiono święto.

Zwyczaje

- ✓ W średniowiecznej zachodniej Europie uważano świętego Mikołaja za patrona dzieci. W niektórych miastach kultywowało zwyczaj wybierania w mikołajki dziecięcego biskupa, który symbolicznie przejmował władzę.
- ✓ W XVI wieku na Wyspach Brytyjskich w dzień św. Mikołaja pojawił się rytuał wynoszenie dyrektora ze szkoły i przejmowania władzy przez uczniów. Przetrwał on w niektórych regionach kilka stuleci.
- ✓ Święty Mikołaj pełnił rolę osoby przynoszącej prezenty z okazji własnego święta. Jego atrybutami były siwa broda, pastorał, mitra oraz długa, czerwona szata biskupia. Wieczorem 5 grudnia obdarowywał owocami, orzechami, ciastkami czy cukierkami grzeczne dzieci. Niegrzeczne uderzał pastorałem.
- ✓ Dzieci starały się przekazać św. Mikołajowi, że czekają na prezenty na różne sposoby:
  - w Holandii wystawiano buty przy kominku,
  - w Czechach dzieci wieszały skarpety na ramach okiennych,
  - w Austrii kładły buty na parapecie.
  - w Polsce, nocą z 5 na 6 grudnia, podkłada się dzieciom prezenty pod poduszkę, w bućku lub w dużej skarpecie.

Od XV wieku w źródłach polskich, czeskich, austriackich, holenderskich, belgijskich i niemieckich zachowały się zapiski zbliżone do współczesnych zwyczajów mikołajkowych.

DZIEŃ ŚW. ŁUCJI

13 grudnia obchodzono dzień św. Łucji. Jej imię (łac. Lucia, bliska jest słowu *lux*- światło) wiązano z nadzieją na powrót jasności. Wróżono też o pogodzie w nadchodzącym roku, o przyszłych płonach. Dzisiaj ten zwyczaj nie jest znany. W dawnej Polsce po św. Łucji rozpoczynało się roznoszenie przez księży opłatków.

ADWENT

Początek grudnia, w liturgii kościoła katolickiego wiąże się z Adwentem (łac. *Adventus* - przybycie). Rozpoczyna się w czwartą niedzielę przed Bożym Narodzeniem. W tym czasie nie wolno urządzać hucznych zabaw. Nakazywano post w środy i w piątki, a zdarzało się, że i poniedziałek był bezmięsny.

W niektórych częściach Polski zakończenie wszelkich prac

polowych sygnalizowano trąbieniem w rogi (na południu), graniem na ligawkach (na Mazowszu), na trombitach (na Podhalu) i na bazunach (na Pomorzu). Zwyczaj zakazywał wówczas przędzenia lnu czy wełny. Zabraniano też szycia, wyszywania, wykonywania jakichkolwiek robótek ręcznych. Niektóre z tych zwyczajów przetrwały do dziś, większość jednak odeszła w zapomnienie.

WIGILIA

Pod koniec grudnia następował „powrót” Słońca. Starożytni ludy Europy świętowały wtedy Dies Solis Invicti (Dzień Niezwycięzonego Słońca). Boże Narodzenie w tradycji chrześcijańskiej do IV w. obchodzono 6 stycznia. Później przeniesiono je na 25 grudnia. Do dziś jest to dzień narodzin Boga. Tradycja wymagała, by przygotować ludzi na przyjście Pana. Takim dniem jest Wigilia Bożego Narodzenia.

Zwyczaje

- ✓ Przystrajano choinkę.
- ✓ Stół powinien być przykryty białym, lnianym obrusem.
- ✓ Pod obrus wkładano garść siana.
- ✓ W kącie izb stawiano snop niemłóconego zboża, który spełniał rolę magiczną i zarazem ozdobną.
- ✓ W Wigilię jadano dania postne, w zależności od regionu i zamożności przyrządzano: ryby, grzyby, kasze, potrawy z miodu i maku (na wschodnich terenach Polski najważniejszą wtedy potrawą u katolików i u prawosławnych była kutia).
- ✓ Przy stole pozostawiano wolne miejsce i nakrycie.
- ✓ Na wigilijnym stole powinno pojawić się 12 potraw. Liczba 12 nie jest przypadkowa, odnosi się do 12 Apostołów, którzy towarzyszyli Jezusowi.
- ✓ Wraz z zapadnięciem zmroku, gdy błysnęła pierwsza gwiazda, siadano do wigilijnej wieczerzy.
- ✓ Najpierw przełamywano się opłatkiem, życząc sobie zdrowia i pomyślności.
- ✓ Tradycją było śpiewanie kolęd.
- ✓ Obowiązkowo należało wziąć udział w pasterce.

KARP

Tradycją wigilijnego stołu są potrawy z karpia. Historia tej znanej ryby zaczyna się w Chinach. Chińczycy znali i hodowali karpie tysiące lat przed tym, nim pojawiły się one w Europie. Już 1300 lat p.n.e., powstała tam książka kucharska opisująca potrawy z karpia! Została napisana przez pana Li, co w języku chińskim znaczy... karp. Karp w Chinach był rybą świętą.

W jaki sposób karpie przywędrowały do Europy? Francuscy autorzy sądzą, że zostały przywiezione podczas wypraw krzyżowych. Według innej teorii, karpie trafiły do Europy w XIII w., gdy najechali nas Tatarzy.

W dawnej Polsce ryby były wysoko cenione zarówno przez Polaków, jak i cudzoziemców. Polak, Edward Pożerski de Pomian, mieszkający na stałe we Francji, z wykształcenia lekarz i gastronom zasłynął swego czasu, jako twórca potrawy z karpia, zwanej „karpim a la Pomian”, która należy do arcydzieł światowej sztuki kulinarnej!

SYLWESTER

Święto pożegnania starego i powitania Nowego Roku narodziło się dopiero na przełomie XIX i XX wieku. Początkowo obchodzono je tylko w bogatszych warstwach społeczeństwa, dopiero później zwyczaj przedostał się do ludzi uboższych. Na początku XX wieku pojawiły się lokalne zwyczaje przeżywania nocy sylwestrowej, np. w Danii zeskakiwano z krzesła o północy, a w Hiszpanii od 1909 wraz z każdym uderzeniem zegara zjada się jedno winogrono. Współcześnie w noc z 31 grudnia na 1 stycznia urządzone są huczne zabawy, bale, pokazy sztucznych ogni.

Materiał opracowany na podstawie dostępnych źródeł internetowych

Weronika Bądaruk

Bartek Kiciak

HISTORIA BOŻEGO NARODZENIA

- ✓ Uroczystość Bożego Narodzenia wprowadzono do kalendarza świąt kościelnych w IV w.
- ✓ Dwieście lat później ustaliła się tradycja wieczornej kolacji, zwanej Wigilią, która nawiązywała do starochrześcijańskiej tradycji wspólnego spożywania posiłku, zwanego agape - symbolu braterstwa i miłości między ludźmi.
- ✓ W drugiej połowie IV w. synod w Laodycei zabronił biesiadowania w świątyniach, dlatego zwyczaj przeniósł się do domów wiernych.
- ✓ W Polsce Wigilię zaczęto obchodzić na dobre w XVIII w. Według tradycji potrawy powinny być postne, a ich liczba nieparzysta. Aleksander Bruckner w *Słowniku etymologicznym języka polskiego* podaje, że:
  - wieczerza chłopska składała się z 5-7 potraw (7 - symbol siedmiu dni tygodnia),
  - szlachecka z 9 (9 - dziewięć chórów anielskich),
  - 11 lub 12 wigilijnych dań podawano tylko na magnackich dworach (12 apostołów, 11- apostołów po zdradzie Judasza).

OBYCZAJE I OBRZĘDY BOŻEGO NARODZENIA

- ✓ **CZYTANIE PISMA ŚWIĘTEGO** – fragment o narodzeniu Jezusa.
- ✓ **SIANO WIGILIJNE** pod obrusem przypomina nam o ubóstwie groty.

- ✓ **TRADYCYJNE POTRAWY:** zupa rybna, migdałowa, piwna lub też barszcz, ryby różne z tradycyjnymi przyprawami (np. karp na szaro lub szczupak po żydowsku), groch, grzyby, kluski z makiem, owoce świeże, suszone lub gotowane.
- ✓ **WOLNE MIEJSCE PRZY STOLE** w czasie wieczerzy wigilijnej jest przeznaczone dla przygodnego gościa. Pozostawiając wolne miejsce przy stole, wyrażamy serdeczną pamięć o naszych bliskich, którzy nie mogą spędzić świąt razem z nami. Wolne miejsce przy stole oznaczać może również członka rodziny, który zmarł lub też pamięć o wszystkich zmarłych z rodziny.
- ✓ **PIERWSZA GWIAZDA** - na pamiątkę gwiazdy betlejemskiej, którą ujrzeli Mędrcy. Polsce nie zasiada się do wieczerzy wigilijnej „zanim gwiazda nie powoła wszystkich do połamania się opłatkiem” .
- ✓ **OPŁATEK WIGILIJNY** - najważniejszym momentem wieczerzy wigilijnej jest obrzęd łamania się opłatkiem, który następuje po modlitwie i złożeniu sobie życzeń, a więc na samym początku wieczerzy wigilijnej. Dzielenie się opłatkiem oznacza wzajemne pojednanie, zbliża oddalonych, łączy umarłych z żywymi. Ten tak bardzo rozpowszechniony i głęboko od wieków zakorzeniony w kulturze polskiej obrzęd jest przestrzegany do dziś.
- ✓ Dzieląc się opłatkiem życzymy sobie wzajemnie wiele dobra, zarówno materialnego, jak też duchowego. Dobro materialne symbolizuje tworzywo opłatka - chleb. Symbol chleba codziennego, by go nam nigdy nie zabrakło, byśmy umieli dzielić się nim z potrzebującymi.
- ✓ Opłatek wigilijny jest dla chrześcijanina nawiązaniem do potrzeby spożywania chleba duchowego, eucharystycznego.
- ✓ **PASTERKA** - najczęściej o północy w kościołach rzymskokatolickich rozpoczyna się uroczysta msza świąteczna.

ŚPIEWANIE KOŁĘD

Śpiewanie kolęd to nieodłączna część wieczoru wigilijnego, często przy stole wigilijnym lub przy bożonarodzeniowej szopce. Pieśni opowiadają o narodzeniu Jezusa. Najstarsze sięgają czasów średniowiecza. Ich wprowadzenie, a potem upowszechnienie zawdzięczamy prawdopodobnie franciszkanom.

Tekst kolędy: *Pasterze, dajcie pokój teraz trzodzie*

Pasterze, dajcie pokój teraz trzodzie!

To-ć jakieś nowiny,

Co za głos słyszymy pod niebem?

Póđmyż już do Betleem,

Obaczmy z weselem,

Więc go przywitajmy, już póđmy.

Pasterze, oznajmuję wam wesele!
To-ć jakieś nowiny,
Co za głos słyszimy na ziemi?
Tego, co się narodził,
Aby nas wyswobodził,
Dary mu oddajmy, śpiewajmy.

Pasterze, Bóg się zrodził w ludzkim ciele!
Lecz Boga nie znamy
I z kogo zrodzony, nie wiemy.
Póđmyż już do Betleem,
Obaczmy z weselem,
Więc go przywitajmy, już póđmy.

Pasterze, Panna to Boga zrodziła!
Póđmyż już z weselem,
To dziecię w Betlcem znajdziemy.
Tego, co się narodził,
Aby nas wyswobodził,
Dary mu oddajmy, śpiewajmy.

Pasterze, niebo wszystkim otworzył!
Póđmyż już z weselem,
To dziecię w Betleem znajdziemy
I Matkę nad nim klęcząc,
Józefa też kołysząc
To niemowiętko użrzemy.

Autor tekstu i melodii nie jest znany. Kolęda *Pasterze, dajcie pokój teraz trzodzie* najprawdopodobniej pochodzi z XVI w.

KOLEDNICY – WYMIERAJĄCA TRADYCJA

Kolędnicy – w tradycji polskiej przebierańcy, którzy w okresie bożonarodzeniowym chodzili po wsiach od domu do domu z życzeniami pomyślności w Nowym Roku. Zwyczaj obchodzony był od Wigilii lub Bożego Narodzenia do Trzech Króli, a zdarzało się, że dodatkowo w zapusty i ostatki.

KOLEADOWANIE

- ✓ Obrzęd ludowy praktykowany w kulturach rolniczych i pasterskich przez Słowian i Rumunów. Polegał na tym, że grupy kolędników odwiedzały gospodarstwa z życzeniami pomyślności w Nowym Roku, za co otrzymywały od gospodarzy jedzenie lub drobne datki pieniężne.
- ✓ Kolędowanie na początku było związane z magią wegetacyjną oraz zaklinaniem urodzaju i płodności. W późniejszym okresie obrzęd uległ częściowej chrystianizacji.

- ✓ Popularną formą było kolędowanie z maskarami zwierzęcymi, któremu towarzyszyło często odgrywanie komicznych scenek oraz straszenie widzów i wyprawianie różnego rodzaju figli. Najbardziej upowszechniły się: turoń, koza lub kozioł, niedźwiedź, koń, kogut, bocian, baran. Często spotykane było również kolędowanie z gwiazdą wykonaną z kolorowego papieru, podświetloną od środka, przymocowaną ruchomo do drzewca. Trzymający ją kolędnik nazywany był *gwiazdorem* lub *gwiaździchem*.
- ✓ W wielu regionach Polski pojawiały się tzw. Herody, czyli grupy odgrywające biblijną opowieść o przyjściu na świat Jezusa, w którą wplatano zabawne wątki ludowe. Charakterystycznymi postaciami w grupach kolędniczych byli także: pasterze, trzej królowie, dziad, baba (za postacie kobiece przebierali się również chłopcy), Żyd, śmierć, diabeł, Cygan, żołnierz, policjant, kominiarze, muzykanci.

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Kolędowanie>

KARTKI ŚWIĄTECZNE

W okresie przedświątecznym mamy w zwyczaju wysyłać rodzinie, znajomym, przyjaciołom kartki świąteczne. Pojawiły się one już w 1843 r. Wymyślił je prawdopodobnie bardzo leniwy, arystokrata angielski - sir Henry Cole, którego znudziło pisywanie świątecznych listów.

Material opracowany na podstawie dostępnych źródeł internetowych

*Kacper Kucharczuk
Domnik Mazur*